

„Írd tovább!”¹

Kommentárok egy félben maradt Hajnóczy-szöveghez – Ötletek a továbbíráshoz 11–12-es diákok számára

Amit e lapokon „jó gyakorlatként” be szeretnék mutatni, a logikus, következetes, tiszta gondolkodáson s helyesen feltett kérdéseken alapuló, fegyelmezett, lépésekben előrehaladó műmegközelítési kísérletre kíván példa lenni. S céljául tűzi ki a kedvcsináló kalandosságot, ha akarom, meglepetést, meghökkentést is. Nemes játék, megnyitás és belé-hatolás egy félbehagyott szövegbe, melynek szerzői megoldása valóban nincsen (ott áll több mint 30 esztendeje egy hagyatéki paksamétában, és folytatásra/folytatójára vár). Ottlik tanácsát fogadjuk el, mikor így merészkedünk: „Csinálj vele, amit akarsz, édes Öregem!”

Mielőtt belekezdenék kérdés- és rejtvényfejtés-alapú műmegközelítési gyakorlatom bemutatásába – kalandra fel! –, előbb néhány gondolat Hajnóczy Péterről annak, aki még nem ismerné: kedvcsinálólul, de egy kicsit „másként”!

Ha a Hajnóczyról Péterről (1942–1981) írott – nem csekély mennyiségű – szakirodalmat lapozzuk, a legnagyobb megítélésbeli ellentétekkel találkozunk. A tanulmányírók éles hangon választanak az életmű darabjai közül, olykor kategorikusan utasítva el mások által preferált opuszokat. (Csaknem) valamennyien meggyőzően érvelnek. Az olvasó így egyre határozottabban azt érzi: neki magának kell egy saját „Hajnóczy-kánont” kialakítania. Nagy figyelem és sokszori újraolvasás szükségeltetik: a szövegek java része nehéz, „feladja az ívet” az értelmezőnek. Szoktak beszélni a Hajnóczy-opusz anti-intellektuális jellegéről. Hajnóczy gondolkodó hősei általában valóban társadalmon kívül élnek, nem értelmiségi léthelyzetekben egzisztálnak, gyakran brutális nyersséggel nyilatkoznak meg, de a szövegek maguk, idősikváltásaikkal, narrációs technikájukkal, belső vágásaikkal, vendégszövegeikkel komoly szellemi kalandot jelentenek a befogadónak.² Ezenfelül, Tárnok Zoltánnak a *Mozgó Világ* körinterjújából vett szavaival egyetértve: Hajnóczy olvasása után „az ember hegeket visel örökre”.

Magam Hajnóczy Pétert kiemelkedő tehetségű és eredetiségű szerzőnek tartom, aki nekem mintha nem lennének elődei, mintha nem tanulta volna a próza-munkálást senkitől, holott a korpusz – másfelől – telítve van ráutalásokkal, citátumokkal, evokálással: idegen szerzők motívumainak sora szövi be hálóként a szöveg testét.

Nézzük hát az ígért szövegkezdeményt! Melynek még címe sincsen, magam írtam följé, félíg önkényesen, a hagyatéki szöveg kezdősorát, mely a kéziratos alapváltozaton is ott áll nyomtatott nagybetűkkel, oldalt, vastagon körbe kerítve, kiemelve. Mostantól e szöveg címe: *Ez. Én adtam neki. Lám, az olvasó/értelmező csaknem korlátlan hatalma!* Csaknem! Ne feledjük! E csábítóan szabad, teremtő tevékenységnek, a műértelmezésnek egyetlen dolog szab csupán gátat: maga a mű, a leírt szöveg. Nemcsak a műalkotás – az interpretáció is cselekvés. Jelentésképzés. Az intencionális maxima imperatívusza így szól: Mutasd meg magad az értelmezésben! De ne feledjük: az alapvető interpretációs maxima így hangzik: Értelmezésed ne legyen se túl közel a műalkotáshoz, se túl távol

ne legyen tőle! Végül a konzekvens maxima: Értelmezésed tegyen eleget az ellentmondás-mentesség elvének!

Hajnóczy Péter

Ott ül a cukrárszámban... („M-ék 17 éves lánya...”, 1975. 12. 31 -)

M-ék tizenhét éves lánya először nem akart szólni a „dologról” szüleinek, ahogy a vele megesett, hihetetlennek és valószínűtlennek tűnő eseményt magában néven nevezte. Már az is megalázta – a „dologban” a legiszonyúbb éppen a váratlansága volt számára, a kíméletlen célratörés nyers, burkolatlan kifejeződése –, hogy kénytelen volt értékelni, elemezni és többek közt nevet adni a történeteknek: a dolog.

De: hogyan számoljon be róla, hogyan mondja el otthon, miképp fogjon hozzá? – „Ajánlatot kaptam egy ötven év körüli férfitől. Ha vele töltöm a hétvégét, ezt valami igen nagyértékű ajándékkal viszonzóná; gondoljam meg; péntek este hétkor vár a „mindketőnk számára egyedül kedvező és hasznos igen” válasszal.”

Lépdelt az utcán, kezében a tankönyvekkel megrakott táská, az ismerős, vadgesztenyefákkal szegélyezett utcán, a szokásos időben igyekszik hazafelé a „tanításból”. A dolog hirtelen elveszítette mindazt a varázst, jelentőséget, mellyel nem egy perccel, de néhány másodperccel ezelőtt még „rendelkezett”, s amivel őt a hatalmában, hogy azt ne mondjuk: „fojtogató és forró ölelésében” tartotta. Ez a változás természetesen nem jelentette ugyanakkor azt is, hogy végre valami megnyugtató megoldás vagy ötlet született volna főként az időben legközelebb álló feladatra vonatkozóan, hogy mit fog mondani otthon, most sem tudta, csupán a szorongása, a félelme változtatott helyet, csúszott arrébb benne hirtelen. És mintha el is „halkult” volna, mintha az erejéből is vesztett volna ez a félelem, a lány hűvösen és tárgyilagosan gondolta végig az „ajánlatot”, amely most inkább esetlen utcai jelenetnek tűnt, mint megtörténtnek, valóságosnak.

Hogy „be kell számolnia” a történetekről otthon, az nyilvánvaló és természetes, mert kötelességének érzi, amelyet önként, szabad elhatározásából vállalt. Ha elhallgatná, épp ezzel a hallgatással hitelesítené azt az idéetlen „jelenetet”, cinkosságot vállalva mind a férfival, aki a mocskos ajánlatot megtette, magával a helyzettel, ez így van, e felől semmi kétsége nem lehet... „Szabad elhatározásról” és „kötelességérzetről” nem-igen lehet szó tehát. Ha megtehetné az ellenkezőjét is, hogy egy kukkot sem szól otthon, akkor nevezhetné elhatározását „szabadnak”. És miért ne dönthetne, miért ne határozhatna a hallgatás mellett inkább, ha az őszinte beszédre egyaránt elszánt a kellő pillanatban? Nem a maga kényelmét nézi, ez kétségkívül mentségére szolgálhat: szülei – édesapja különösen – hajlamosak minden apró eseményt valódi jelentőségéhez képest messze túlértékelni, ha az esemény éppen egyetlen leányuk „az övékénél kétségkívül boldogabbnak tetsző jövőjével” hozható összefüggésbe, legyen bár ez az összefüggés bármilyen áttételes és homályos.

Igen, nem árt, ellenkezőleg, nagyon is hasznosnak bizonyulhat, ha nem a saját, hanem az ő szemükkel vizsgálja, nézi meg alaposan a dolgot!

*„Hogyan történhetett, hogyan eshetett meg ez veled, kislányom?!” /sok az „e”!/
Az anyja hangján hallotta a kérdést, de kétség nem férhet hozzá: édesapja is ezzel, mindenesetre valami ehhez igen hasonlóval kezdené, önkéntelenül és akaratlanul valami igen sajátos irányba terelve a jóindulatú, aggodalmas faggatózást... Ez és az ehhez hasonló kérdések tapasztalata szerint soha, semmiképpen nem valami hosszadalmas, elmélyült töprengés termékei, inkább csak amolyan szó és beszédfordulatok, és az indulat, a fájdalom kiáltásaihoz hasonlóan végülis tanácsalanságot fejeznek ki. Véleményt vagy éppen „ítéletet alkotni” nem tudunk felindulásunkban; beszélünk, közhelyeket mondunk inkább, az együttérzés, részvét szegényes, egymáshoz hasonlító szavait. – A lány bólintott*

gondolatban. – De mit válaszol majd ő „az együttérzés, a részvét szegényes, egymáshoz hasonló szavaira”: „hogyan történhetett, hogyan eshetett meg ez veled, kislányom?”

A vád még csak nem is „selyempapírba csomagolt”: „ami történt, nem véletlenül történt meg, hanem a beleegyezéssel; mi édesapáddal nem utcai kalandokra neveltünk; nem foghatjuk mindig a kezéd, nem járhatunk a sarkadban láthatatlan védelmezőként, aki majd megóv a bajtól; egyedül kell szembenézned veled”.

Rövid tétovázás után még egy „csoki fagyaltot” rendelt, habbal. Az iménti „kép”, ahogy magában mosolyogva, aztán halkán nevetve megállapította, nem csupán elképzelt, és valószínű, hanem talán maga a valóság volt, amíg az elgondolt „képet” értelmezte, bizonyosan az. Tanítás után beült ebbe a csendes, budai cukrászdába, szokása szerint egyedül, és ismét szokása szerint: „csoki fagyaltot” rendelt, habbal. Így aztán – mivel csupán csak töprengett, megkísérelt a „lehető leghitelesebb módon” elképzelt bizonyos helyzeteket – természetesen szó sem lehetett róla, hogy minderről az utcán, hazafelé igyekezve gondolkodhatott volna. Nem „lépdelt az utcán, kezében a könyvekkel megrakott táská, az ismerős vadgesztenyefákkal szegélyezett utcán; a szokásos időben stb.” És még, ami valóságosnak és megtörténtnek tűnt most, a második adag „csoki fagyalt” kanalazgatása közben is:... a dolog hirtelen elveszítette mindazt a varázst és hallatlan jelentőséget, mellyel nem egy perccel, de néhány másodperccel, pillanattal ezelőtt még „rendelkezett”, s amivel őt a hatalmában, hogy azt ne mondjuk: „fojtogató és forró ölelésében tartotta”.

Eddig a gépelés. Ettől kezdve sűrűn teleírt kisalakú, vastag papírlapok következnek rendben összegemkapcsolva, de valaha összegyűretve, netán el is áztatva. Elejükön: az eddig begépeltek; majd macskakaparással, lehúzásokkal teljesen folytatódik a novella...

Igyekszem követni a nehezen olvasható kézírást, amennyire és ameddig tudom; ameddig tart egyáltalán.

(mi történt hát? mi történt valóban, s mit „csak” belülről éltünk, gondoltunk végig?)

(De: ha nem is volt ötvenes férfi, nem volt ajánlat, mindez lehetséges és adott és valószínű, tehát: „valóság”; nem számolunk vele: nem áll módunkban.) – „Hisz még táncolni sem engedik el.” stb.

A lány elképzeli az ötvenes férfit (...) Mégis: e „képzelt” jelenetben a „józan ésszel” szemben érvel a szüleivel stb.

--Elképzeli a férfi haját, orrát stb. Ha már „ez van” e világban, legalább a férfi haját, orrát hadd képzelje el, ehhez joga van.”

--Mértéktelen a gyógyulásban is, vagy ahogy a vizet issza, vagy mikor az orvos injekció után azt az utasítást adta: ne mozogjon egy óráig: „valahogy mértéktelenül volt mozdulatlan, mértéktelenül nem mozog.

’976. I. 7.

„És ha maga az ajánlat sem történt meg valójában, az ötvenes férfi is csupán képzelete fanyar játéka?”

De ez, jól tudta, egyáltalán nem volt képzelődés. Valami heves, elégtételhez hasonló érzés jártá át, mint aki végül felülkerekedik, mert ráébredt, hogy ellenfele gyöngye, sebezhető és esendő a valóságban.

„Mentolszagú volt a lehelete; nem viselt semmilyen gyűrűt... Biztosan előtte valami mentolos cukorkát rágott el, hogy ne érződjek rajta az alkohol.”

De arra, hogy a férfi csakugyan ivott volna, mint aki így merít bátorságot, hogy „leszólítson” egy fiatal lányt, nem emlékezett, ez egyedül az ő feltételezése volt, amivel – meglehet – éppen e férfit, illetve, amit kissé „alkoholos állapotban” tett, az ajánlatát

mentegette, mintegy az „érvényességét” kétségbevonva... Ha nagyon ki akarja forgatni a dolgot, fel kell tennie magának a közönségesen egyszerű kérdéseket: hát ennyi volna csupán a kifogása az ajánlat ellen, hogy alkohol hatása alatt tették-e vagy sem?! Ha bizonyos lehetne afelől, hogy igenis, a férfi nem ivott egy cseppet sem, józan volt, mint a szavai, amiket mondott, mit változtatna ez a törtéteken? (...)

Vagy nem éppen az ő latolgatása a legiszonyúbb az „egészen”, amivel mint egy (...) igen közel áll? Amely „kiút” és „megoldás” helyett csak a döntést halogatja, odázza el; nem ebben reménykedik-e talán nem is olyan titkon --, hogy mikor válik mindez elhárríthatatlanná és megtörténtté végre? És miért figyelt a kezére, arra, hogy „nem visel semmilyen gyűrűt”... Mintha bizony tudnia kéne a férfi „családi állapota” felől, mintha az, hogy visel-e jegygyűrűt, igazolhatna valamit, vagy némiképp menthetővé tenné a viselkedését... Másfelől, hogy „ne essen át a ló másik oldalára”, a gyűrűre vonatkozó megfigyelését például miért ne ítélné egy fiatal lány ártatlan kíváncsiságának?

’976. I. 8.

Nem várt, míg édesapja megjön a munkából, aprólékos részletességgel beszámolt anyjánál a „dologról”, elpirult beszéd közben, lesütötte a szemét, más helyütt teli torokból nevetett, aztán forró arcát az anyja melléhez szorítva, sírva fakadt.

„Nincsen semmi baj, kislányom. Nincsen semmi baj.”

Átölelte a lányt, ringatta, simogatta a hátát, édes istenem, mit csinálhatt, mit csinálhattak veled? MÉG VÉDEKEZNI SEM TUD; (tovább a mondat:) – JEGYZETEK!!

Eddig tart a szöveg, nem tovább, hiába keresném...

S most belekezek szövegelemzési-, kipótlási gyakorlatom bemutatásába (legalábbis: a paraméterek felkínálásába; a többit minden kedves vállalkozó szabadságára bízom).

Ez a szöveg a (korai) *Tréfára* emlékeztet engem, a lányfigura és a kispolgári miliő esendősége talán ugyanabból az élménykörből származik. Az árnyaltan fogalmazott, választékosan pontos körmondatok, a gondosan megírt, jeges pontossággal közvetített latolgatás és tudat-monológ megvolt Hajnóczynál már a kezdetektől, azaz *A fűtő*-kötet *Márai-novelláitól* indítva, illetve azt az igazán saját változatot mutatja ez az írás is, ahogyan ezt a beszédfolyamat váratlan vágásokkal tagolja, megakasztja, széthasítja a szerző (Reményi József Tamás jellemzése). Témájánál fogva, de majd a tudatbeszélés körmondatai, fojtó narrációja miatt ugyancsak eszünkbe juttatja ez az írás a különös *Mandragorát*, e nehezen dekódolható mesterművet is. Még a *Temetés* bravúros szövegére áll ez a fajta írásmód, mely szöveg is egyik legjobbika a Hajnóczy-prózának. Felfedezhetjük azonban a hagyományos kompozíciós szabályszerűségek negligálását is, és nem tartom lehetetlennek, hogy amikor jelen szövegünk folyamatossága megszakad; amikor átvált a kézírásra, s félig-meddig újírja, átírja a cselekményt – itt is efféle megújító kísérletet végez a szerző.

Egy torzóval állunk szemben. Ilyenformán a befejezés invenciója, a történet megalkotása ránk – és figyelmes, kíváncsi, tehetséges diákjainkra – vár.

Tudni nem tudok e próza-törödékhöz/kezdeményhez adatokat, egyéb fogódzókat. Egészen magányosan hevert a hagyatéki dobozban,³ előtte, utána – rokon, kapcsolati háló nélkül. Valahogy becúsíthatott ide. Arra azonban nem látok reményt, hogy második fele bárhonnan is előkerülhetne még: a szöveghalom rögzítve, fényképezve, szkennelve áll már, részben memóriám foglyaként is. Egyharmad, fél vagy kétharmad az, amivel kipótló munkánkban számolnunk kell? Ki-ki maga döntse el!

A megbízhatatlanság és a korlátozott tudás felforgató kérdések elé állítják az olvasót, az elemzőt. De: hogyan ítélné meg megbízhatatlannak a narrátort azon információk alapján, melyekhez csak az ő közvetítésén keresztül van hozzáférésünk (Jahn, 2011. 149.)?

Felolvassuk az osztálynak (csoportnak) a szöveget.

Felolvassuk, vagy velük olvastatjuk el? Előttük legyen a szöveg, ha a saját felolvasást választjuk, vagy sem? Esetleg otthon olvassák el előző este? Adjunk-e előzetes megfigyelési szempontokat nekik? Sorolhatnánk még a további lehetőségeket és variációkat az olvasmányélmény manipulálására. Minden változat jó lehet, amennyiben a közvetítő tanár átgondolta, és hisz benne, azaz hitellel képes közvetíteni. Viszont könnyű belátni, hogy valamennyi megközelítésmód mást eredményez, s meglehetősen észrevétlenül bár, de akár radikális különbségeket is generálhat. A diák tán nem is érzi, mi történik, de a befogadás-történet, az első érzet felvétele másként jön létre, s ez az érzet tovább gyűrűzik a konkretizálás folyamán.

Egy szöveg minden pontja arkhimédészi pont, írtam le már sokszor; a műértelmezői munka minden pontja ugyancsak az.

Maga a történetkezdés érdekes lehet diákjaink (fiatal olvasóink) számára, s izgalmasnak tűnhet a folytatás kitalálása is. (Biztosra veszem, hogy a kollégák, elemzési gyakorlataik során, csináltak már ilyent vagy hasonlót: fejezd be a *Szegény Gélyi János lovait* a ... bekezdéstől kezdve; találd ki *A Sátán Füreden* végét a ... bekezdéstől folytatva; írd meg Darvasi László *Exhumálás* című kisprózájának lezáró sorait; oldd meg Bodor Ádám *Allatkert* című novelláját az utolsó fél oldal kitalálásával! A példák szaporíthatók, s e feladványok mindig sikeresek diákjaink között. Csakhogy a felsorolt esetekben megvan a szövegek valós lezárása!

Mostani vállalkozásunk így izgalmasabb, nehezebb és – nyitottabb, egyszersmind reménytelenebb is.

A szöveg in medias res kezdődik, mint annyi más (Hajnóczy-) kispróza. A családot, melyről szó lesz, csupán betűjellel nevezi meg a szerző: *M-ék*. Elidőzhetünk afölött is, miféle érzeteket generál egy ki nem írt teljes vezetéknev. A Hajnóczy-próza olvasói felütik fejüket: ismét egy „M” (Márai, az *M* című különös elbeszélés, Malom, Malcolm, Margerie, a hagyatéki füzetekben – s a temetői sírokon brutális véletlenként – feltűnő nagy, kék, zsírkrétás *M* betű). A lánynak nincsen keresztnéve – az osztálybéli lányok vajon hogyan szeretnék hívni: Erzsikének vagy Cintióának? Kíváncsiságot kelt a lány fiatal (kortársuk!) kora (egy diáklány, iskolából hazajövet, dupla fagyaltadaggal), s nem utolsósorban a „dolog” furcsa, megmosolyogatóan gyerekes „im-ígyen” elfedettsége. Az esemény „hihetetlen”-nek és „valószínűtlen”-nek minősítetik, ami felcsigázza az olvasói kíváncsiságot.

Diákjainknak érezniük kell a furcsa feszültséget (ha nem is ellentmondást) a jól kitálat, ígéretes cselekmény és a már-már pontoskodó, nehézkesen precíz, körültekintően igényesnek szánt narráció – jobbra belső monológ, tudatbeszélés – között, hiszen itt a diáklány gondolatait belül vagyunk.

A 2. mondat háromsoros. Ennek a szövegegységnek a megértéséhez – ha túlzás is azt mondanom: értelmezéséhez – meg kell állni, vissza kell fordulni a mondat elejéhez – beékelődés, halmozás, túlzás –: mit is akar mondani nekünk a szöveg? Ekkor elérkeztünk a tudatosítás műveletéhez: a megértés-tanulás fontos lépcsőfokához. Az első és második elolvasás különbségéről van szó. Az intralingvális fordításról. (Bizonyos fokig ez volna a valódi szövegértés, tanácsolom diákjaimnak: szép lassan, tagoltan, félhangosan elmondom magamnak saját szavaimmal, hogy mit is olvastam az imént. S akkor, ha valóban figyeltem – van esély a nehéz szövegdarab birtokba vételére.)

Szerencsére a 2. bekezdés nem játszik tovább türelmünkkel: megtudjuk a „dolog” lényegét. Gondolkodik így, ilyen nyelven egy 17 éves lány? Beszél így? Egy még a kimondhatóság előtti, nyelvben megjelenő stádiumot megelőző megfogalmazódás lehetne ez, melyet a szerző fordít át a maga egzakt nyelvére, s közvetít nekünk: kettős beszéd. Törődik ez a szerző velünk, az olvasóval? Vagy akár hősnőjével, a leánnyal? Úgy tűnik, csak az a belső kép érdekli, melyet közvetíteni kíván. Magában beszél a monologikus szerző, holott a lány gondolatait engedí át magán. Meddig bírja ezt egy mai diák?

Holott kezdetben érdekelte a sztori! Külső leírás viszont egyáltalán nincsen, nem pillanthatjuk meg a lányt,⁴ s hamarosan kiderül (vagy kiderülni látszik), hogy még kivetített gondolatainak sem hihetünk... De valóban így van-e?

Aki ezt a szöveget írja, fogalmazza, alakítja – mert ne feledjük: e kezdemény, e novella-indítás itt, valósággal a szemünk előtt jön létre! –, mestere a nyelvnek, itt, most (mert egészen másféleképpen is tud írni Hajnóczy, jó néhány szövegépítő arcát ismerheti a figyelmes olvasó): aprólékos, minden gondolat-rezdülésre reagáló tudat-feltárás ez: a lány gondolatai közt járunk vendégségben, de mind túlzóbbnak érezzük a „bemosakodást”, s elhatalmasodik rajtunk a kétely: nem vészett-e bele az író intellektuális kísérleteibe, nem vált-e öncélúvá a prózanyelv, melyből nincs többé kibontakozás? Vajon reálisan megtörtént esemény részesévé avat-e bennünket a lány, útban hazafelé? Az örvényben forgolódva eleinte (első olvasásra) észre sem vettük, hogy, meglehet: nem történt itt semmi, nem volt csábítási kísérlet, nincsen megkísérlés – a lány fantazmagóriáit hallgatjuk csupán.

Végül, immár a kézzel írott részletekben hallunk mégis konkrétumokat, hogy a másik irányba fordítsanak bennünket: mentolos lehelet, alkoholfogyasztás, a férfi haja, orra, s hogy nem volt gyűrű a kezén a találkozáskor...

Tehát mégis létező történet foglya a lány, megtörtént tehát a csábítási kísérlet? Akár a csábítás is? (Az anya utolsó szövegbéli kesergője e feltételezést is megengedi.)

A szöveg, mind a gép-, mind a kézirat az erős megdolgozottság, korrigáló, fonoló, kínosan pontos munka nyomait viseli magán: átírások, tollal történő kijelölések, a más füzetekből jól ismert szakaszjel-szerű lehúzások, hiányjel általi betoldások: a személyes kézjegyek, nyomok az emlékezet és a valaha-volt pillanat terét szövik a lapok mögé. A hagyaték mint az emlékezet s a szerzői jelenléttel való találkozás tere. A hagyaték, melynek igazi létformája: a facsimile.

Az osztály, ha nem vesztette el még kedvét (s ez nem Hajnóczyn, hanem rajtunk, tanárokon múlik; Hajnóczy nem törődik olvasójával, monomániásan dolgozik valamely szövegterv elérésén), bizony, nincs könnyű helyzetben: olvasni tanul; figyelni tanul...

Mi történik itt? Történt egyáltalán valami? – borzongunk meg együtt tanítványainkkal. Vagy csak képzelgés két csokifagyalalt között? Vamely belső időtlenség, a körköröség

Aki ezt a szöveget írja, fogalmazza, alakítja – mert ne feledjük: e kezdemény, e novella-indítás itt, valósággal a szemünk előtt jön létre! –, mestere a nyelvnek, itt, most (mert egészen másféleképpen is tud írni Hajnóczy, jó néhány szövegépítő arcát ismerheti a figyelmes olvasó): aprólékos, minden gondolat-rezdülésre reagáló tudat-feltárás ez: a lány gondolatai közt járunk vendégségben, de mind túlzóbbnak érezzük a „bemosakodást”, s elhatalmasodik rajtunk a kétely: nem vészett-e bele az író intellektuális kísérleteibe, nem vált-e öncélúvá a prózanyelv, melyből nincs többé kibontakozás? Vajon reálisan megtörtént esemény részesévé avat-e bennünket a lány, útban hazafelé? Az örvényben forgolódva eleinte (első olvasásra) észre sem vettük, hogy, meglehet: nem történt itt semmi, nem volt csábítási kísérlet, nincsen megkísérlés – a lány fantazmagóriáit hallgatjuk csupán.

érzése kezd erőt venni rajtunk: bizakodhatunk-e a kibontakozásban, avagy valami más hozza meg majd a „szöveg örömét”...?

Hirtelen megfáradt volna szerzőnk, s a szaporodó stb.-k is ezt mutatnák?

Olvassa el mindenki még egyszer a novellakezdeményt, s rekonstruáljuk az eddig megtudottakat, osszuk meg dilemmáinkat valóság és képzelet viszonylatában, tekintettel a Hajnóczy számára mindig oly fontos idézőjelekre is!

Vagy – játsszunk, és mondja el a cselekményt egymás után 3 vállalkozó diák, de oly módon, hogy aki befejezte a mesét, kimegy a teremből. A diákok minden esetben jegyzetelnek, így rögzítődik, mennyiben fedték egymást a történetek. Közben felvázoljuk magunknak azt is, mire számítunk e játékkal. Csaknem biztosra vehetjük, hogy ha lesz különbség az elmondások közt, az a „dolog” valós megtörténtét érinti. S mi egyebet még?

Akarja a lány a történendőket, vagy sem?

El akarja mondani szüleinek, vagy csupán eljátszik a gondolattal?

Más- és másként interpretálhatják a lány viselkedését is a történetmondók.

Mennyit tudunk meg a férfiről és az ajánlattevés körülményeiről – itt is lehetnek véleménykülönbségek. Mennyit tesz hozzá a történethez a mesélő – önkéntelenül – saját fantáziájából?

A mű, „amint írja önmagát”. Megteheti, hisz magától burjánzó, organikus, mozgásban lévő szervezetnek látszik...

A történet-rekonstrukció során egyre sűrűbben érintjük a novellacsonk nyelvi állapotát, hordozója, a szöveg jellegének, nyelviségének, kifejezésmódjának a vizsgálatát. Jelesül: a narrátor és/vagy a lány mintha éreztetné (megbeszelné?) az olvasóval a valóság feltárásának és megjelentésének a nehézségeit.

Megállt volna az idő a presszóban?

Ha bosszankodva hagynánk el végül a szöveg terepét, ne feledjük a sokszor hallott biztatást: egy mű története az értelmezések története. Minden kornak, sőt minden új olvasónak fel kell tennie a maga kérdéseit a szöveg számára. Egy-egy opus addig él (akkor él), amíg szükségét érzi valaki, hogy értelmezze. Deklarálás vagy panaszkodó értetlenség helyett merjünk kérdezni! Meg fogunk lepődni, miféle válaszokat képes a szöveg adni!

Figyeljünk a szöveg másodlagos, titkos morajlására, (bármilyen legyen is ez) – veszek át, önkényesen megmásítva, gondolatmenetemhez hajlítva egy híres metaforát. Igen, e titokzatosan előrehaladó, váltókat használó Hajnóczy-prózaszövegnél is e titkos morajlást igyekszünk követni...

Egy szövegmező, melyen feltűnt az érthetőség és érthetlenség közötti határvonal. Az idegenség hívásként és fenyegetésként tűnik fel világunk határán. Talán ezt érezhette a lány is, kinek megkísértéséről a Hajnóczy-szöveg oly furcsán tudósított.

Szépirodalmi szövegről beszéltünk, Hajnóczy töredékét olvasva. Az ilyen szövegek pedig megtartják titokzatosságukat, és az értelmezés és kritikai olvasás esélye, hogy helyreállítsa és megőrizze a nem-szándékolt, rejtett vagy akár nem létező jelentéseket és tartalmakat egy új értelmezés számára...⁵

Házi feladat: az osztály odahaza alkossa meg a maga befejezett Hajnóczy-novelláját!

Cserjés Katalin

Szegedi Tudományegyetem

Irodalom

Jahn, M. (2011). Árukapcsolások, kizárások, határterületek: a megbízhatatlanság jelensége a narratív helyzetekben. In Füzi Izabella (szerk.), *Verbális és vizuális narráció. Szöveggyűjtemény*. Szeged: Apertura Könyvek – Pompeji. 149–179.

Nell, W. (2010). Milyen idegen (hozzád képest). In: Fried István, Kovács Flóra & Lengyel Zoltán (szerk.), *Szövegek között 15. Irodalomtörténet és -elmélet, komparatistikai tanulmányok*. SZTE BTK. 8–25.

Thomka Beáta (1981). A harag napja. *Hid*, 45(10), 1211–1217.

Jegyzetek

¹ A gyakorlat kifundálója Cserjés Katalin, a Szegedi Tudományegyetem nyugalmazott docense, a Hajnóczy Péter Hagyatékgondozó Műhely alapítója és vezetője 2009 óta.

² E kérdéshez még, Thomka Beátától: „Hajnóczy elbeszélői magatartásának alakulását az antiintellektuális alapállástól az intellektualizmus felé való elhajlás, az elbeszélő formáét a kötött, homogén, történetközpontú narráción alapuló közlésmódtól a fluidabb, kötetlenebb, a történetet háttérbe szorító, nem narratív elemeknek helyet adó, montázs-eljárásokat alkalmazó szerkesztéshez való közeledés jellemzi.” (Thomka, 1981. 1213.).

³ Sportszatyor vagy szürke bőrönd? Mindkettőről hallunk mind a visszaemlékezésekben, mind a szövegekben. Mátis Livia a Szerdahelyi Zoltánnal folytatott beszélgetésben szól erről a bőröndről. Tudomása szerint e féltve őrzött bőrönd tárgyi emlékeket és átütőpapírra írt gépelt szövegeket tartalmazott. Ha gazdájára rátört a szorongás, e bőröndöt mindenhová magával hurcolta; akkor is, ha ideges volt, és költözni akart. Aztán a bőröndnek is, a prózaszövegek sportszatyrájának is nyoma veszett, és maradt a 9 pakundekli doboz, benne a hagyatéki számatlan lapjaival.

⁴ Távoli asszociációnak tűnhet, de Dobai Péter *Vadon* című regénye jut az eszembe. A nagyregény főszereplője Batiszty Kristóf, egy hosszú, kalandokkal teli úton kíséri őt a szerző figyelmé. Miközben még a haja színét, testalkatát, tekintetét sem érinti leírás egyetlen egyszer sem.

⁵ Szabad idézet Werner Nell *Milyen idegen (hozzád képest)* című tanulmányából (2010, 10–11.).